

UNIVERSITATEA : „Alexandru Ioan Cuza” Iași

FACULTATEA : Facultatea de Drept, Centrul de Studii Europene

Specializarea: Studii Europene

Anul: II

***Amenințările hibride – noi provocări la adresa
securității Uniunii Europene***

Nume și prenume autor/i: Beiu (Căs. Ciubotariu) Alexandra

Adresa de e-mail: alexandra2905be@gmail.com

Nume și prenume profesor coordonator: Lect. dr. Teodor Lucian Moga

Adresa de e-mail: teodor.moga@uaic.ro

Amenințările hibride – noi provocări la adresa securității Uniunii Europene

Introducere

În literatura de specialitate, termenul de amenințare hibridă a fost și este amplu discutat și explicat, în primul rând pentru că este relativ nou apărut și folosit, dar și pentru că este în strânsă legătură cu contextul global actual, într-o schimbare permanentă. Astfel, primul obiectiv al acestei lucrări este disecarea înțelesului ce i-a fost atribuit de-a lungul timpului, pentru a ne apropia cât mai mult de ceea ce cuprinde el. Iar al doilea obiectiv urmărește modul în care amenințările hibride afectează stabilitatea și echilibrul Uniunii Europene, modul său de acțiune, precum și răspunsul Uniunii la acest tip de amenințări. Argumentele ce susțin aceste obiective sunt faptul că amenințarea hibridă este un termen multidimensional și acoperă cât mai multe aspecte ale securității, motiv pentru care este dificil de încadrat într-o definiție standard și faptul că, încercarea Uniunii Europene de a combate cât mai mult acest tip de amenințare, o face principalul actor de pe scena globală preocupată de analiza amenințărilor hibride, dar totodată îi distrage atenția de la amenințările convenționale.

Capitole

După încheierea Războiului Rece, amenințările militare au trecut în plan secund, dat fiind că obiectivul statelor era de a elimina războiul din relațiile inter-statale. Însă, pe fondul unei globalizări tot mai accentuate și a progresului tehnologic, a inteligenței artificiale, amenințările de la nivelul statului au îmbrăcat și ele diverse forme. În absența unei guvernări, sistemul anarhic al relațiilor internaționale încurajează statele să fie în competiție și să acorde o atenție cât mai sporită oricărui factor ce ar putea destabiliza securitatea națională. Cu toate că statele continuă să investească în componenta militară, datorită amenințărilor de tip hibrid, au fost nevoite să își concentreze atenția și pe alte aspecte ale societății, dar să și contribuie prin investiții. După cum reiese și din denumire, amenințarea de tip hibrid nu este una convențională și clar definită, ci ea combină activitățile convenționale, cu cele de tip neconvențional, fie ele militare sau nu, pentru a fi utilizate în mod coordonat de către actorii statali, dar și de cei nestatali, în vederea atingerii unor obiective politice specifice. În încercarea de a caracteriza aspectele neconvenționale, conceptul de amenințare hibridă nu

reuşeşte să furnizeze o teorie cuprinzătoare și operațională pentru a le oferi strategilor și factorilor de decizie direcții de acțiune bine conturate.¹

Totodată, prin utilizarea altor etichete, precum „război neregulat”, „luptă liniară”, „război compus”, „zona gri” și subiectivismul politic implicat în definirea conceptului, nu reiese decât o confuzie și mai mare cu privire la ce înseamnă ideea de amenințare hibridă.² Ambiguitatea termenului îngreunează luarea unor decizii la nivel individual și colectiv, astfel că o caracteristică a amenințărilor hibride este de a fi cât mai mult „sub radar”, iar analizarea îndelungată a unei amenințări este echivalentă cu mai mult timp necesar pentru identificarea și îndepărtarea sa.³ Un risc ce rezultă din această preocupare pentru înțelegerea și încadrarea acestei noțiuni și a ceea ce presupun formele neconvenționale de război este ignorarea amenințărilor convenționale, cu precădere cele militare. Un exemplu în acest sens, ar putea fi Rusia, care deși este implicată în tot ceea ce ține de atacuri cibernetice, spionaj, dezinformare și propagandă, este atât o putere militară, care investește masiv în armată și armament, cât și o forță nucleară convențională. De aici putem susține că termenul „hibrid” este doar o capcană conceptuală, care atrage atenția ca fiind o noutate, dar de fapt este doar un fenomen vechi îmbrăcat în haine noi, deoarece amenințări, conflicte există dintotdeauna și doar se adaptează din mers în funcție de dinamica schimbătoare a mediului de securitate.⁴

Cu toate acestea, nu putem nega faptul că amenințările hibride de astăzi nu pot fi comparate cu cele din trecut, tehnologia oferind îmbunătățiri constante în ceea ce privește fie forma pe care o iau astfel încât să fie cât mai greu de detectat, fie fatalitatea utilizării lor. Scopul lor este să vizeze vulnerabilitățile critice, iar apoi să creeze confuzie pentru a împiedica luarea rapidă și eficientă a deciziilor.⁵ Dacă ar fi să ne referim doar la Internet, rețelele sociale, rețelele online putem vedea cât este de dificil să facem o demarcație între utilitate

¹ Tenenbaum, Élie, 2015, „Hybrid Warfare in the Strategic Spectrum: An Historical Assessment” in NATO’s Response to Hybrid Threats, ed. Guillaume Lasconjarias and Jeffrey A. Larsen (Rome: NATO Defence College), pp. 111-12

² Fiott, Daniel, Parkes, Roderick, 2019, „Protecting Europe. The EU’s response to hybrid threats”, Chaillot Paper, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/CP_151.pdf, p. 4

³ Giannopoulos, G., Smith, H., Theocharidou, M., 2020, „The Landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model Public Version”, <https://euhybnet.eu/wp-content/uploads/2021/06/Conceptual-Framework-Hybrid-Threats-HCoE-JRC.pdf>, p. 6

⁴ Lasconjarias, Guillaume, Larsen, Jeffrey A., 2015, „Introduction: A New Way of Warfare” in NATO’s Response to Hybrid Threats”, ed. Guillaume Lasconjarias and Jeffrey A. Larsen (Rome: NATO Defence College), pp. 1-14

⁵ „A Europe that Protects: Countering Hybrid Threats”, 2018, https://www.eeas.europa.eu/node/46393_en

și pericol. Întrucât Internetul a devenit o unealtă intens utilizat, amenințările hibride variază sub cele mai diverse forme: piratarea infrastructurilor critice, prin întreruperea serviciilor esențiale cum ar fi aprovizionarea cu energie, subminarea încrederii în instituțiile statului prin lansarea de campanii de dezinformare și propagandă persuasive, furtul de informații și date cu caracter personal, cum sunt detaliile bancare, crearea de narațiuni istorice (incorecte sau doar parțial corecte) sau controlul narațiunii politice pentru a radicaliza, atacuri cibernetice, manipulare prin dezinformare etc.

Deși este dificil să cuprindem întreaga sferă de provocări și să descoperim în ce fel sunt utilizate pentru a escalada instabilitatea, Frank Hoffmann, părintele conceptului de „război hibrid”, consideră că există deja o tentație de a „compartimenta diferitele moduri de război în categorii convenabile, pentru ca viitorii adversari să nu poată privi din prisma noastră analitică.”⁶ Deoarece amenințările hibride și războiul hibrid sunt folosite adesea ca termeni interschimbabili, este important de menționat că amenințările hibride sunt un concept umbrelă, în timp ce războiul hibrid este parte a activității care se desfășoară sub umbrela amenințărilor hibride. Utilizarea de către Hoffmann și mai apoi de către analiști a etichetei de război hibrid, cunoscută și drept „războiul de generația patra” sau „războiul asimetric” s-a făcut pentru a conceptualiza schimbările în războiul contemporan, pentru a evidenția că războiul în sine are un înțeles distinct astăzi față de modelul mai vechi de conflict.⁷

Odată cu răspândirea actelor de terorism pe teritoriul continentului european, Uniunea Europeană a început să acorde o importanță din ce în ce mai mare asupra a tot ceea ce ține de amenințările hibride. Poate și din cauza lipsei unei armate comune a statelor membre, Uniunea s-a concentrat pe identificarea și prevenirea amenințărilor hibride, agenda sa fiind foarte conectată la domeniul tehnologic și informațional. Astfel, în sens larg, Uniunea Europeană descrie campaniile hibride ca fiind „multidimensionale, combină măsuri coercitive și subversive, prin folosirea instrumentelor și tacticilor atât convenționale, cât și neconvenționale (diplomatice, militare, economice și tehnologice) pentru a destabiliza adversarul. Sunt concepute pentru a fi dificil de detectat sau atribuit și pot fi folosite atât de actorii statali, cât și de actorii nestatali.”⁸ Amenințările hibride sunt văzute ca o problemă

⁶ Hoffmann, Frank G. , 2009, „Hybrid Threats: Reconceptualising the Evolving Character of Modern Conflict”, in Strategic Forum, No 240, p. 8

⁷ Giannopoulos, G., Smith, H.,Theocharidou, M, Op. Cit., p. 9

⁸ European Commission/High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, 2018, „Joint Communication on Increasing Resilience and Bolstering Capabilities to Address Hybrid Threats”, JOIN(2018) 16 final, Brussels, p. 1.

critică, motiv pentru care, UE a plasat această responsabilitate factorilor de decizie ce lucrează cu Politica Externă și de Securitate Comună (PESC), cu Politica de Securitate și Apărare Comună (PSAC) și cu Spațiul de Libertate, Securitate și Justiție (AFSJ).

Acțiunea UE pentru combaterea amenințărilor hibride este descrisă în Cadrul comun pentru combaterea amenințărilor hibride din 2016 și Comunicarea comună din 2018, ce au stabilit 22 de propuneri aplicabile pe întregul spectru de competențe al UE.⁹ Ele se concentrează pe patru elemente principale: îmbunătățirea gradului de conștientizare, consolidarea rezilienței, prevenirea și răspunsul la o criză.¹⁰ Pe lângă îmbunătățirea capacităților de detectare și înțelegere a activităților rău intenționate, se urmărește sporirea rezistenței acolo unde infrastructura este critică, atât în cadrul societății, cât și a instituțiilor europene. Acestea sunt fundamentale pentru a spori capacitatea Uniunii de a rezista și de a se recupera după atacuri, iar acțiunile de combatere trebuie susținute și încurajate, în principal, de către statele membre, precum și de cooperarea dintre Uniunea Europeană, statele membre, statele partenere și NATO.¹¹ Întrucât îmbunătățirea gradului de conștientizare a amenințărilor hibride rămâne un obiectiv statornic, au fost întreprinse trei domenii principale de acțiune: crearea unei celule de fuziune hibridă a Uniunii Europene, ce oferă un ghișeu unic pentru colectarea informațiilor pentru a sprijini analiza potențialelor amenințări hibride; comunicarea strategică, fundamentală pentru capacitatea de a răspunde campaniilor de dezinformare în special, și vizează atât Uniunea Europeană ca instituție, cât și statele membre în mod individual; și înființarea Centrului European de Excelență, care se ocupă cu cercetarea și formarea privind modul în care au fost aplicate strategiile hibride, iar ulterior, încurajarea dezvoltării de noi concepte doctrinare care să ajute statele membre și aliații săi să îmbunătățească sfaturile acordate factorilor de decizii strategice.¹²

În general, amenințările hibride vin la nivelul Uniunii Europene fie din partea actorilor statali care nu sunt membre UE, fie din partea actorilor nestatali, cum sunt organizațiile teroriste, dar pot veni și din interiorul Uniunii, de la migranți extremiști stabiliți în orice stat membru. Un adversar proeminent al Uniunii este Rusia, care în ciuda eforturilor de

⁹ „A Europe that protects: good progress on tackling hybrid threats”, 29 May 2019, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_19_2788

¹⁰ Maas, John, 2017, „Hybrid Threat And CSDP”, in Handbook On CSDP The Common Security And Ddefence Policy Of The European Union, Third edition, edited by Jochen Rehr, p. 125

¹¹ „A Europe that Protects: Countering Hybrid Threats”, 2018, https://www.ecas.europa.eu/node/46393_en

¹² John Maas, Op. Cit., pp 126-127

relaționare, rămâne o amenințare constantă, mai ales că ambele se află pe continentul european. Anexarea ilegală a Crimeei în 2014 a fost semnalul de alarmă pentru ca UE să fie în alertă cu privire la Rusia, pentru a nu folosi aceleași tactici și împotriva altor state ex-sovietice. Guvernul rus și sursele media folosesc masiv dezinformarea împotriva Europei, motiv pentru care în 2015, UE a creat „East StratCom Task Force” pentru combaterea ei, iar ulterior au fost înființate grupe operaționale pentru comunicare strategică în Balcanii de Sud și de Vest.¹³

Pe lângă Rusia, China este un alt stat care a desfășurat operațiuni hibrid pe teritoriul Uniunii Europene pentru a interveni în aspectele interne ale statelor membre. De exemplu, putem menționa încercările de spionaj din Polonia prin compania chineză Huawei în 2019, tentativa unei lovituri de stat în Muntenegru în 2017 sau tentativa de asasinat a lui Emilian Gebrev din Bulgaria.¹⁴ Destabilizarea Uniunii Europene mai poate fi produsă și din interiorul granițelor, cum a fost activarea unei facțiuni pro-stânga în Cehia, atunci când guvernul local din Praga au decis să înlăture o statuie a mareșalului sovietic Konev. Evenimentul a stârnit un număr de campanii de dezinformare, dar și atacuri cibernetice. Totodată, Rusia a utilizat campanii de dezinformare la alegerile prezidențiale din 2018, din Cehia, pentru a influența electoratul. În plus, modalitatea și momentul folosirii amenințărilor hibride contează foarte mult și lasă loc pentru interpretări, mai ales în momentele de criză. Pandemia de COVID-19 este un exemplu concret, întrucât începând cu virusul în sine care a blocat mersul normal al lucrurilor în statele membre și nu numai, putem spune că această criză sanitară a fost dublată de o criză de gestionare a situației. Dacă înainte de pandemie, rolul Uniunii era destul de bine clarificat, în timpul pandemiei, opțiunea de a nu se implica în interiorul statelor membre, ci doar de a hotărî cum va le sprijini financiar, a determinat apariția euroscepticismului în unele state membre. Iar când totul părea să se apropie de echilibrul inițial, a apărut războiul din Ucraina, ofensiva Rusiei mobilizând statele membre să ia o serie de măsuri la nivelul Uniunii, împotriva Rusiei, dar care au avut un efect negativ la nivelul fiecărui stat în parte, prin reducerea accesului la cerealele din Ucraina, la importul de gaz rusesc, la un val de migranți ucrainieni, totul pe fondul unei creșteri a inflației.

¹³ High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, 2015, „Action Plan on Strategic Communication”, Ares(2015)2608242, <http://archive.eap-csf.eu/assets/files/Action%20PLan.pdf>

¹⁴ Klečková, Adéla, 2020, „Războiul hibrid este acum principala amenințare la adresa securității”, <https://sinopsis.info.ro/2020/10/14/razboiul-hibrid-este-acum-principala-amenintare-la-adresa-securitatii/>

Agenda strategică a Uniunii Europene pentru 2019-2024 propune și solicită o abordare cuprinzătoare, cu mai multă cooperare, mai multă coordonare, mai multe resurse și mai multe capacități tehnologice pentru a face față amenințărilor hibride. Accentul cade pe dezvoltarea continuă a cooperării cu organizațiile internaționale și țările partenere, în special cooperare UE-NATO, dar și cooperarea cu țările din vecinătatea UE, pe îmbunătățirea rezistenței împotriva amenințărilor hibride în diferite domenii de politică, se continuă protejarea infrastructurii critice naționale și europene, cu combaterea dezinformării, iar Serviciului European de Acțiune Externă îi revine sarcina de a evalua nevoile și posibilitățile de consolidare a activității sale de comunicare strategică în alte zone geografice, cum ar fi Africa Sub-Sahariană.¹⁵

Concluzii

În concluzie, amenințările hibride sunt din ce în ce mai prezente în problemele de securitate actuale și iau diverse forme în urma îmbunătățirii lor. Faptul că implică orice fel de amenințare, fie că vorbim de cele convenționale, fie că sunt neconvenționale, tocmai această fuziune le face greu de identificat și combătut, deoarece niciodată nu putem ști ce se ascunde în spatele lor, fiind și implicate în multe aspecte ale societății. Punând în oglindă secolul trecut cu cel actual, putem observa provocările pe care trebuie să le înfrunte continentul european. Dacă secolul XX a fost caracterizat de prezența războului și a conflictelor militare, secolul XXI pare să vină cu noi provocări, din ce în ce mai ample. Aici se poate observa importanța și rolul Uniunii Europene, de a mobiliza statele membre să își urmeze valorile democratice, în detrimentul utilizării forței convenționale. În tot acest proces de analiză a amenințărilor hibride, Uniunea reușește să țină pasul cu noile tehnologii și provocări și să formuleze răspunsuri solide pentru stabilitatea statelor membre.

Bibliografie

1. „A Europe that Protects: Countering Hybrid Threats”, 2018, https://www.eeas.europa.eu/node/46393_en

¹⁵ „Combaterea amenințărilor hibride: Consiliul solicită o acțiune comună consolidată” - 10 decembrie 2019, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/12/10/countering-hybrid-threats-council-calls-for-enhanced-common-action/>

2. „A Europe that protects: good progress on tackling hybrid threats”, 29 May 2019, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_19_2788
3. „Combaterea amenințărilor hibride: Consiliul solicită o acțiune comună consolidată” - 10 decembrie 2019, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/12/10/countering-hybrid-threats-council-calls-for-enhanced-common-action/>
4. European Commission/High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, 2018, „Joint Communication on Increasing Resilience and Bolstering Capabilities to Address Hybrid Threats”, JOIN(2018) 16 final, Brussels
5. Fiott, Daniel, Parkes, Roderick, 2019, „Protecting Europe. The EU’s response to hybrid threats”, Chaillot Paper, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/CP_151.pdf
6. Giannopoulos, G., Smith, H., Theocharidou, M, 2020, „The Landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model Public Version”, <https://euhybnet.eu/wp-content/uploads/2021/06/Conceptual-Framework-Hybrid-Threats-HCoE-JRC.pdf>
7. High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, 2015, „Action Plan on Strategic Communication”, Ares(2015)2608242, <http://archive.eap-csf.eu/assets/files/Action%20Plan.pdf>
8. Hoffmann, Frank G. , 2009, „Hybrid Threats: Reconceptualising the Evolving Character of Modern Conflict”, in Strategic Forum, No 240
9. Klečková, Adéla, 2020, „Războiul hibrid este acum principala amenințare la adresa securității”, <https://sinopsis.info.ro/2020/10/14/razboiul-hibrid-este-acum-principala-amenintare-la-adresa-securitatii/>
10. Lasconjarias, Guillaume, Larsen, Jeffrey A., 2015, „Introduction: A New Way of Warfare” in NATO’s Response to Hybrid Threats”, ed. Guillaume Lasconjarias and Jeffrey A. Larsen (Rome: NATO Defence College)
11. Maas, John, 2017, „Hybrid Threat And CSDP”, in Handbook On CSDP The Common Security And Ddefence Policy Of The European Union, Third edition, edited by Jochen Rehr
12. Tenenbaum, Élie, 2015, „Hybrid Warfare in the Strategic Spectrum: An Historical Assessment” in NATO’s Response to Hybrid Threats, ed. Guillaume Lasconjarias and Jeffrey A. Larsen (Rome: NATO Defence College)

